

ЕКОНОМІКА, ПРАВО ТА КЕРУВАННЯ В ІНЖЕНЕРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 338.242.3:331.101.3:331.108

Н.М.Светлова, А.О. Сучило

РОЗПОДІЛ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ. УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, м. Черкаси

Розглянуто питання розподілу виробничих витрат в сільському господарстві, визначено перелік проблем та методів у розподілі виробничих витрат сільського господарства та прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: виробничі витрати, сільське господарство, завдання, рішення.

Вступ і постановка завдання. Сільське господарство — галузь народного господарства, направлена на забезпечення населення продовольством і отримання сировини для цілого ряду галузей промисловості. Галузь є однією з найважливіших, представлена практично у всіх країнах. Мета роботи полягає у визначенні ролі сільського господарства в економіці країни або регіону, яка покаже її структуру і рівень розвитку. Як показник ролі сільського господарства в економіці застосовує частку зайнятого в сільському господарстві економічно активного населення, а також питому вагу сільського господарства в структурі ВВП. [5].

Вирішення завдання. Сільське господарство – галузь, де виробництво пов'язано з ризиком і невизначеністю. Воно значною мірою відрізняється від інших галузей народного господарства, що зумовлює й особливості в аграрному менеджменті загалом, і менеджменті виробничих витрат зокрема. Можна виділити такі особливості цієї галузі.

1. Головним засобом виробництва в сільському господарстві є земля, тоді як у промисловості це обладнання, механізми, будівлі тощо.

2. У сільському господарстві економічний процес відтворення переплітається з природними процесами. Засобами виробництва тут виступають живі організми - тварини й рослини, що розвиваються за біологічними законами. У ґрунті також відбуваються біологічні процеси, де під дією мікроорганізмів здійснюються розпад і біосинтез різних органічних сполук, внаслідок чого утворюються специфічні для ґрунту органічні речовини та мінерали.

3. Сільське господарство, як жодна інша галузь народного господарства, залежить від кліматичних умов, що безпосередньо впливають на організацію виробництва та формування виробничих витрат.

4. На відміну від промисловості, де звичайно відбувається рух предметів праці, а знаряддя виробництва (машини, обладнання) закріплені на одному місці, у сільському господарстві рухаються знаряддя виробництва, а предмети праці (рослини та тварини) знаходяться на одному місці. Ця особливість впливає на формування виробничих витрат, оскільки зумовлює порівняно велику потребу у механізмах і витратах на переїзди та транспортування продукції.

5. У сільському господарстві частина виробленої продукції використовується у подальшому виробництві (частину зерна, картоплі та іншої продукції залишають на насіння, для годівлі худоби, частина поголів'я тварин використовується для відтворення стада і т.п.). Тому не вся вироблена продукція у цій галузі є товарною.

6. На відміну від промисловості в сільському господарстві робочий період не збігається з періодом виробництва. Це пояснюється тим, що виробничий період у сільському господарстві складається з часу, коли процес здійснюється за безпосередньої участі людини, й часу, коли він відбувається під дією природних чинників. Особливо це характерно для рослинництва.

7. Особливістю сільського господарства є сезонність виробництва в рослинництві, коли виробничий процес має найвищу й найнижчу інтенсивність. При цьому виробництво здійснюється за певними циклами: підготовка ґрунту до посіву, догляд за посівами, збирання врожаю. Поряд з цим за окремими культурами виробничі цикли збігаються, що зумовлює необхідність додаткового залучення трудових і матеріальних ресурсів для своєчасного виконання робіт. Через сезонність також виникають проблеми щодо використання техніки, коли, наприклад, зернозбиральний комбайн працює всього два-чотири тижні в рік, а решту часу знаходиться на зберіганні. І навпаки, в період міжсезоння виникає проблема зайнятості трудових ресурсів і засобів виробництва. Звичайно, ці чинники значною мірою впливають на формування виробничих витрат і ефективність господарювання.

8. Іншою особливістю сільського господарства є взаємодоповнюваність його основних галузей - рослинництва та тваринництва. Тваринництво не може розвиватися без кормової бази, а рослинництво - без органічних добрив, що надходять від тваринництва. Крім того, одночасний розвиток рослинництва й тваринництва дає змогу раціональніше використовувати трудові та матеріальні ресурси.

Усі ці особливості сільського господарства тісно пов'язані з чинниками ризику та невизначеності

роботи в даній галузі, що, необхідно враховувати при плануванні та прийнятті управлінських рішень. Однак ризик відрізняється від невизначеності. Ризик - це ситуація, коли результат здійснення якогось процесу невідомий, але відомі його можливі альтернативні наслідки.

Прикладом ризику може бути рішення менеджера завтра косити траву на сіно, хоча він не впевнений, що завтра чи протягом кількох наступних днів не буде опадів. Згідно з багаторічними спостереженнями ймовірність дощу в цей період становить 40%. Отже, менеджер приймає рішення в умовах ризику.

Прикладом невизначеності може бути формування цін на сільськогосподарську продукцію. Знаючи поточні ціни, менеджер організовує відповідне виробництво, хоча він не може чітко прогнозувати рівень цін на наступний рік і, орієнтуючись на виробництво певного виду продукції, ціна на який його задовольняє в поточному році, може зазнати збитків від зниження ціни в наступному році.[2].

Коефіцієнт окупності виробничих витрат показує величину виробничих витрат, яка здійснюється для того, щоб отримати одну гривню чистого доходу.

Витрати на одну гривню продукції визначаються як відношення планових чи фактичних витрат на виготовлення продукції до її вартості в оптових цінах підприємства.

На прикладі Черкаської філії СТОВ ім.Шевченка можна побачити ці показники табл. 1.

Результати аналізу показали, що коефіцієнт окупності виробничих витрат зменшився у 2009 році порівняно з 2008 роком на 0,16, але збільшився на 0,04 у 2010 році порівняно з 2009 роком.

Витрати на 1 грн. товарної продукції знизилась у 2009 році на 0,16 порівняно з 2008 роком, і збільшились на 0,08 у 2010 році порівняно з 2009 роком.

Аграрна політика в основному має короткострокові цілі й спирається на поточну ситуацію в економіці, тоді як політика охорони довкілля і розміщення ресурсів має довгострокові цілі. По-друге, це конфлікт між мікроекономічними цілями оптимізації прибутку виробниками сільськогосподарської продукції та макроекономічними - загальносуспільними цілями максимізації суспільної ефективності й охорони довкілля.

Загалом, класифікуючи вплив аграрної політики на формування виробничих витрат у сільському господарстві, можна виділити такі основні її напрямки: цінова політика на сільськогосподарську продукцію; маркетингова політика, пов'язана з реалізацією продукції як на внутрішніх, так і на зовнішніх сільськогосподарських ринках; політика матеріально-технічного забезпечення сільського господарства, пов'язана як із системою постачання ресурсів, так і з системою ціноутворення на них; кредитна політика, пов'язана передусім із забезпеченням сільськогосподарських підприємств основним та оборотним капіталом; політика в сфері механізації сільськогосподарського виробництва; політика в сфері земельних відносин; політика в галузі наукових досліджень.

Аналізуючи аграрну політику та її вплив на формування виробничих витрат у сільському господарстві, не можна обійти проблему, що дискутується економістами-аграрниками всіх країн, а особливо вітчизняними, полягає в необхідності встановлення паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію. Насамперед слід зазначити, що трактування проблеми паритету цін вітчизняною економічною наукою дещо відрізняється від розуміння цієї проблеми економістами західних країн.

Процес розробки та прийняття управлінських рішень також має безпосередній зв'язок з рівнем виробничих витрат. Існує три типи управлінських рішень, пов'язаних з процесом функціонування виробництва: «фактор - фактор», «фактор - продукт» і «продукт - продукт». Усі ці рішення дають відповідь на такі питання: «Яку продукцію доцільно виробляти?», «Як її виробляти?», «Скільки продукції треба виробляти?». Так, рішення типу «фактор - фактор» полягає у виборі виду ресурсів, що використовуються у виробництві, і визначенні їх обсягів. Наприклад, менеджер має вирішити, яку кількість зерна чи сіна закласти в раціон годівлі худоби.

За допомогою рішень типу «фактор - продукт» визначають, на виробництво якого продукту доцільніше використати наявні ресурси. Наприклад, кукурудзу чи інші концентровані корми можна використати для виробництва молока, приросту великої рогатої худоби або свиней. Поряд з цим комбінацію наявних ресурсів можна використати для виробництва якогось одного виду продукції.

Тип рішень «продукт - продукт» визначає, скільки різних видів продукту повинно вироблятися і в якому обсязі. Маючи обмежену кількість ресурсів, менеджер повинен вирішити, яку продукцію доцільно виробити для отримання максимального ефекту. Вся продукція, що виробляється сільськогосподарським підприємством, поділяється на таку, що доповнює одна одну, конкурує між собою і не залежить одна від одної.

У випадку виробництва продукції, що доповнює іншу, при зростанні виробництва одного виду продукції

Таблиця 1

Характерні показники ефективності витрат підприємства

№ п/п	Показники	Роки			Абсолютне відхилення	
		2008	2009	2010	2009 від 2008	2010 від 2009
1.	Коефіцієнт окупності виробничих витрат	0,79	0,63	0,67	- 0,16	0,04
2.	Витрати на 1 грн. товарної продукції	0,63	0,47	0,55	- 0,16	0,08

автоматично зростає обсяг виробництва іншого виду продукції. Наприклад, розширення посівів та збільшення виробництва багаторічних трав, зокрема люцерни, сприяє підвищенню врожайності інших сільськогосподарських культур, для яких люцерна є попередником і цим самим збагачує ґрунт азотом.

В умовах виробництва конкуруючих видів продукції збільшення виробництва одного виду продукції призводить до зниження обсягів виробництва її інших видів. Наприклад, у рослинництві культури, технологічні цикли виробництва (посів, догляд за посівами, збирання) яких збігаються, є конкуруючими (ярі зернові й кормові культури, з одного боку, та цукрові буряки і соняшник - з іншого).

Неконкуруючі види продукції - це такі, де не збігаються технологічні цикли виробництва, що дає змогу рівномірно протягом року використовувати трудові ресурси, техніку та обладнання. Такими видами продукції є, наприклад, озима пшениця і кормові буряки або виробництво й заготівля кормів і відгодівля великої рогатої худоби в осінньо-зимовий період.

Усі типи рішень, що їх приймає менеджер, безпосередньо пов'язані з формуванням виробничих витрат і собівартістю одиниці виробленої продукції.[4]

Для правильного розуміння того, що відбувається в аграрному секторі, потрібно розрізнити поняття «агропромисловий комплекс» і «сільське господарство». Із погляду ринку, агропромисловий комплекс складається з виробництва сільськогосподарської сировини й підприємств, які її переробляють. Особливості АПК такі, що сьогодні не менш як 90% сільськогосподарської сировини піддається промисловій переробці. Частка чистої продукції сільського господарства не перевищує 10—15% вартості кінцевого продовольства, а решта створюється в несільськогосподарських секторах.

Українська держава перетворила сільське господарство на один із головних напрямів соціальної підтримки населення, і вивела його за рамки політики економічного зростання. Держава ставить до сільського господарства як до априорі збиткової діяльності. Але бізнес у сільському господарстві може давати великий прибуток. Є чимало прикладів успішних підприємств. Проте їхніми характерними рисами є наявність приватних інвестицій і нові технології виробництва й управління. Ці господарства є результатом успішної приватної ініціативи, а не безпосереднім наслідком державної підтримки.

Серйозна проблема сільського господарства України — це надлишок робочої сили. Сьогодні в ньому зайнято приблизно 20% працездатного населення. Тим часом, за європейськими стандартами, забезпечувати країну продуктами сільського господарства можуть 3% населення. Державна політика має виходити з того, що серед селян є мільйони «зайвих людей». Це важлива соціальна проблема, але її потрібно відмежовувати від завдання зростання в сільському господарстві.

Якщо селян настільки більше, ніж потрібно, то чим їх зайняти? Приміром, у Польщі селянам запропонували змінити рід своїх занять із допомогою спеціальної системи заохочень. У нас такої проблеми ніби не існує; саме тому безробіття на селі — поки що приховане — загрожує заявити про себе гостро та скоро. Тому частину державного фінансування галузі потрібно переорієнтувати на розв'язання цієї проблеми.

Сільське господарство — це технічна й технологічна відсталість. Аграрним підприємствам бракує сучасної сільськогосподарської техніки. Зношеність сільськогосподарських машин велика. Але в підприємств галузі немає грошей на її відновлення, а існуюча система кредитування не пристосована до фінансування розвитку сільгоспсектора. Усе, що нині є в сільськогосподарських підприємств, — це майбутній урожай; іншої власності з високою заставною вартістю практично немає. А кредити на розвиток вимагають багаторічного терміну погашення. Слід зазначити: держава не ставила завдання створення умов для довгострокового кредитування сільськогосподарських підприємств. І аграрії, і уряди завжди орієнтувалися на забезпечення поточних сіви та жнив; звідси і з'явилася схема кредитування під майбутній урожай. У результаті власної не зорієнтованості на розвиток і з легкої руки кількох урядів селяни перебувають у зашморгу «від врожаю до врожаю» — його доведеться знімати, і що швидше, то безболісніше.

Сільське господарство — це цілковита відсутність фінансового управління. Більше того, нинішня система державної підтримки стимулює це. Звернімося до теорії. За яких умов існує ефективне управління? Ідея управління народжується в ситуації обмеженості ресурсів. Але в розпорядженні сільгоспідприємств немає грошей — є лише врожай. Державна допомога надається переважно у вигляді пільг і прихованих дотацій і не стимулює появу навичок фінансового управління: грошей у руках аграріїв як не було, так і немає. Почасти це — джерело нездатності сільгоспідприємств упевнено працювати на фінансовому ринку, залучати інвестиції, використовувати сучасні фінансові інструменти зростання. За сьогоднішнього режиму фінансової допомоги годі говорити про розвиток управлінських технологій галузі. Потрібно визнати: єдине поки що джерело цих технологій — сторонні інвестиції.

Сільське господарство — неконкурентоспроможне, бо не є промисловим. Українські сільгоспідприємства готові нагодувати українців кожного окремо, але не готові до співпраці з великими переробними компаніями — вони орієнтовані на «стихійні» ринки для домашніх господарств, але не виробляють промислові партії сільгосппродукції. Тим самим підривається

конкурентоспроможність української переробки. Промислові вимоги — великі партії, єдині стандарти, придатність до транспортування, стабільність виробництва. Саме за їхній рахунок такі країни, як Ізраїль і Іспанія, лідирують у світових поставках сільгосппродукції.

Забезпечити промислові вимоги можна лише за умови великих капіталовкладень у технологію виробництва. У протилежному разі світові велетні використовуватимуть для поставок в Україну сировини з інших країн, поки не вирішать, що дешевше інвестувати в сільське господарство України й тут-таки займатися переробкою. Яскравий приклад — угорська харчова промисловість, зокрема, відома всім жителям ЄС фірма «Глобус». Ця фірма поставляла до країн соціалістичного табору горошок, перець та інші овочі. Вона не витримала конкуренції з німецькими компаніями саме через промислову невідповідність угорської сировини. А в харчовій переробці одна з основних переваг — близькість поля й заводу.

У таких умовах до політики державної підтримки мають бути висунуті нові вимоги. Держава повинна мотивувати застосування сучасних фінансових інструментів, зокрема лізингу, який уже багато десятиліть застосовується для забезпечення технологічних проривів в умовах дефіциту грошей. Держава повинна забезпечити підготовку сучасних управлінців і технологів.[1]

Як зазначалося, Україна за природно-ресурсним та аграрним потенціалом посідає провідне місце у світі. На жаль, цей потенціал використовується неефективно, а агропромисловий комплекс України за рівнем розвитку відстає від передових країн світу. Основні проблеми полягають у: низькій конкурентоспроможності продукції та її невідповідності міжнародним стандартам якості й безпеки; низькій економічній ефективності сільськогосподарського виробництва порівняно з іншими країнами, використанні застарілих технологій; домінуванні в структурі експорту продукції з низьким рівнем перероблення; зниженні родючості ґрунтів і зростанні їх ерозії. Основною причиною відставання галузі є низька інвестиційна привабливість аграрного сектору. Серед основних причин дослідники відзначають: непередбачуваність адміністративного регулювання цін і обмежень експорту; неефективні механізми державної підтримки сільгоспвиробництва, що охоплюють захист внутрішнього ринку від імпорту низькоякісної продукції, систему стандартизації, а також санітарних і фітосанітарних заходів, систему субсидування та інших фінансових інструментів підтримки; відсутність ринку землі сільськогосподарського призначення.

Крім цього, сучасний стан регіонального розвитку потребує удосконалення всіх складових частин господарського механізму, що містить такі елементи, як інноваційне оновлення, інформаційне забезпечення, виважену інвестиційну політику, екологічну рівновагу та оптимізацію демографічної ситуації.

Важливо також розвивати інноваційні технології. Інноваційними у сфері сільського господарства вважаються технології отримання біопалива, що ґрунтуються на переробленні сировини, яка не створює конкуренції продовольчій. Як сировину можна використовувати відходи сільськогосподарського виробництва і побічну продукцію продовольчих виробництв. За рахунок перероблення біомаси, яка зараз є найвагомішим джерелом альтернативної енергії, Україна, за висновками експертів, може на 30-40 % скоротити споживання природного газу. Так, у Данії біомаса на 52 % заміняє вугілля і мазут, у Швеції 50 % енергосистеми працює на торфі і біомасі.

Головним завданням агропромислового комплексу, як провідного сектору економіки України, є гарантування продовольчої безпеки держави на рівні, що забезпечує потреби населення в продуктах харчування не менше як 80 % від раціональних норм споживання за рахунок власного виробництва та ефективне використання експортних можливостей збуту залишків продовольства.

У країнах з ринковою економікою саме ці фактори враховуються під час розбудови ефективних відносин розподілу, які займають головне місце у відтворювальних процесах. В українському ж суспільстві, як і в органах державної влади, розуміння важливості забезпечення пріоритетності розвитку сільського господарства і сільських територій утверджується надто повільно.

Висновки. Основним інструментом вирішення аграрних проблем є реформування агропромислового комплексу, як складової частини економіки України, що охоплює перетворення його на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому і зовнішньому ринках сектор економіки держави та міцну економічну основу соціально-економічного розвитку. [3]

Список літературних джерел

1. Андрій Охлопков «Дзеркало тижня» №21
2. Дем'яненко С. І. Менеджмент аграрних підприємств: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2005. — 347 с.
3. Науковий вісник НЛТУ України. — 2011. — Вип. 21.6Х
4. <http://finance-library.com.ua/article.php?book=62&article=4310>
5. http://uk.wikipedia.org/wiki/Сільське_господарство